

LAMAĆ (340) *vb impf*

-am- (330), -am- (10).

W inf łam- (30), łam- (15), ł(a)m- (9); łam- *OpecŻyw, RejPs, KrowObr, RejWiz* (2), *RejFig, RejZwierc, BielKron* (2), *Mącz, Prot, GórnDworz, HistRzym, KuczbKat, RejZwierc* (6), *BudBib* (2), *ModrzBaz, SkarJedn* (2); łam- *Leop, KwiatKsiąż, MycPrz, StryjKron, OrzJan* (2), *LatHar, WujNT, CzachTr* (2); łam- : łam- *RejPos* (2 : 4), *SkarŻyw* (3 : 1). *W imp* łam- (1) *OpecŻyw, łam-* (1) *RejZwierc*. *W pozostałych formach:* łam- (195), łam- (11), ł(a)m- (78); łam- *RejPs* (3), *Leop* (2), *BibRadz, BielKron, Mącz* (2), *CzechEp, SkarŻyw*; łam- : łam- *RejPs* (3 : 1), *Leop* (2 : 6), *BibRadz* (1 : 2), *BielKron* (1 : 6), *Mącz* (2 : 14), *CzechEp* (1 : 1), *SkarŻyw* (1 : 3).

sg N łamac (52). *praes 1 sg* łamię (22). *2 sg* łamiesz (4). *3 sg* łamię (95). *1 pl* łami(e)my (13). *3 pl* łamię (39). *praet 1 sg m* -m łamiał (2). *2 sg f* -ś łamała (1). *3 sg m* łamiał (42). *f* łamała (2). *n* łamało (1). *3 pl N m pers* łamiali (18). *subst* łamały (4). *fut 1 sg* będę łamac (1). *2 sg* będziesz łamiał (1). *1 pl m pers* będziemy łamac (1). *con 1 sg m* bym łamiał (1). *3 sg m* by łamiał (4). *n* by łamało (1). *1 pl m pers* bychmy łamiali (1). *imp 2 sg* łam (1). *2 pl* łamcie (1). *part praes act* łamiąc (33).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Kruszyć, rozbijać, rozdrabniać, dzielić na kawałki; frangere Mącz, Calep, Cn; confringere, conscindere Calep, Cn; demoliri, exossare Mącz; diffringere Calep; frendere, interfringere, offringere, perfringere, secare Cn* (241) : *Conscindo* – *W* łtuczky kraię, łamię, targam, źziekę. *Calep* 244a.

łamac co (6): *Czo* łkorupę iaieczną łamię gdy łie ptałzę ma wylądź. *GlabGad* H7v; *Mącz* 270d; *RejPos* 71; *RejZwierc* 144v; *KochPam* 87; w niektórych potrzebach y przypadkach kościoł kielichy/ krzyże y inne łtátky poświęcone łamię/ á vbogie imi wykupuie ábo opátruie. *WujNT* 114.

W porównaniu (1): *A* rownie gdy co poważnego chcą záczać [ludzie rozpieszczeni przez fortunę] thák im to przyłtoi/ iákoby głupi háwerz kiedyby chciał drowniáną motyką twárdą łkálę łamac. *RejZwierc* 144v.

W charakterystycznych połączeniach: łamac lod (2), skorupę jajeczną, kielich, krzyż, statek poświęcony, twárdą skalę.

a. *Burzyć, rujnować, niszczyć; destruere, diruere Mącz* (39) : *Frango, Łamię. Mącz* 135c; *Rumpo, Łamię/ rwę. Mącz* 360c; *Diruo, Wále/ rozwałam/ Łamię. Mącz* 361d, 229d, 422d; *Diffringo* – łamię. *Calep* 322b, 240a, 433a, 551a.

łamac co (18): *HistAl* Hv; *Boć* wiátr co domy łamię/ infzeyć ieft náture/ Co broi tym powietrzem/ nołżąc łzpetne chmury. *To* łpráwuią Płánety/ gdy łie obracáią *RejWiz* 149, 111, 150; *BibRadz Is* 41/15; *OrzRozm* Q4; *Tegoż* roku w Krákwie Kollegiaći łamiąc mur w Kollegium łkarb náleźli *BielKron* 419; *Mącz* 16a; *WujJudConf* 9v; *BudBib Ez* 30/18; *StryjWjaz* C3v; *Nie* był tu nigdy tákowy S tákimi łmiálými łłowy. [...] *Coby* łamał náłze wrotá. *MWilkHist* D4v; *StryjKron* 51 [2 r], 140; *WitosłLut* A4; *KlonWor* 24. *Cf* »łamac łaskę chleba«.

W połączeniach szeregowych (2): *WujJudConf* 9v; *Y* kazał zárázem łamac/ tłuc/ y z gruntu wywracáć Bálwany Charłłá/ Stribá/ Mokołłá *StryjKron* 140.

W przeciwstawieniu: »łamać (a palić) ... budować« (2) : [Neron] Rzym łamał á pałac łobie budował
fkąd było vroflo przyślowie/ Roma Domus fiet, reios migrate Quirites. *StrykKron* 51 marg, 51.

W charakterystycznych połączeniach: łamać *bałwana, blachę, dach* (2), *dom* (2), *drzwi, gorę,*
kamienną ścianę, mocny kamień, mur (3), *pałac, płot, Rzym, miedzianego, wrota, zatwory,*

Szereg: »tłuc a łamać« (1): Aries, Bóran/ Skop nie czíšćiony/ niecliefniony/ też naczynie álbo
działó którym mury tłuką á łamią/ y miałt dobywayą. *Mącz* 16a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych*
2 r.].

W przen [co] (1) : Począł on [Luter] dách ftárego domu łamać/ iáko Trideifte o nim pińzą *KuczbKat*
a2.

Przen (12) :

a) Zwalczać [co, kogo] (11) : *RejPs* 110v, 111v; ktory wżetecznie fwą wołá rofpuści/ Tego iuz
niebo łamie/ gdy go Pan opuści. *RejWiz* 129v, 62v; Potwarz záłmuca mądrego/ á łamie moc fercá
iego fláchetnyoh obyczáiw. *BielKron* 80v; *StrykKron* A6.

łamać dla kogo (1): ábowiem on [Bóg] łamał dla nich dziwne mocárftwá/ áby iedno náwífem
ofwobodził przebywanie ich *RejPs* 160.

łamać czym (2) : gdy wzywáli Bogá Wfzechmocnego/ kthory mocą fwą síły nieprzyacielfkie łamie
[*qui potestate sua vires hostium confringit*]/ dobyli á doftáli miáłthá *Leop* 2. *Mach* 12/28; Ale náłz Pan
łáfkáwy ich dumę zuchwáłá/ Lamie powietrzem frogim/ woyną dłuگو trwáłá. *ZawJeft* 5.

W charakterystycznych połączeniach: łamać *dumę, księcia, mocarstwo, mocarza, moc serca* (2),
możność (3), *siłę nieprzyjacielską, zwierzchność i możność.*

W porównaniu (1): pożyráiąc á łamiąc iáko lwią páłzcżęką á frogiemi zębámi zwirzchnośći á
możności inych narodow fwiátá tego y bogáctwá ich. *RejAp* 106v.

Szeregi: »pożyrać a łamać« (1): *RejAp* 106v. *Cf W porównaniu.*

»łamać i wątlíč« (1): iedny możność ták ípráwuie/ iz łobą niewładną/ drugie gniew mdli: niektore
pychá łamie y wątli [*quosdam superbia frangit ac imbecillos facit*] *ModrzBaz* 67.

b) Nękać, niepokoić [kogo] (1) : Rołkálz náłz Pánie/ że dworzanie twoi kthorzyc fluzą/ poífukáią
iákiego Hárffilty: yz gdibyćię iáł łamać duch Páńłki zły [*quando arripuerit te spiritus Domini malus*]/
grał ná Hárffie/ áwoćby nieták cięífłko było. *Leop* 1.Reg 16/16.

b. Kruszyć tratując [co] (2) : Anoby czás żyto żác/ bo fie bárzo łomi. A drugye będyem łamać
RejZwierz 137.

łamać komu (1): Támże łobie przepioreczkę vgonić może/ ále nie owák áby profo ábo infze zboże
vbogim ludkom łamać miał. *RejZwierz* 109v.

c. Miażdżyć, rozcierać; frendere Mącz, Calep, Cn; frangere Mącz; conquassare, conterere Calep
(6) : przednie [zęby] vkęfuią karmiey á trzonowe łamią á iakoby mielą *GlabGad* C3v; *Mącz* 136b;
Exdorsuo – Grzbietłamię, otwieram. *Calep* 386a, 434b.

Zwrot: »łamać w (na) káski« (2): *Conquassare* – Namiąsgę tłukę, zkrufzám, w káskilamie *Calep*
243b, 251b.

d. O falach morskich: rozbijać [co] (2) : á tám gdzie kazał [Bóg]/ łamały [morskie wody] wełny
fwoie/ y náład fie wracály. *SkarŻyw* 259.

łamac o co (1): Gdy gorá gorę pędzi/ á o brzegi Lamią łwe biegi. Pan BOG všmierza morze porużzone *KlonFlis* B3v.

e. *Zginając odrywać, rozrywać; praefractare, praefringere Cn (33)*: [wierzba dawa] dobry przykład/ káżdemu łtałości. Chociaj łczyppya/ choć łamią/ chociaj Kozy głodzą *RejZwierz* 131, 131; *BielKron* 438v.

łamac co (17): *BierEz* S; *OpecŻyw* 71 v; Ieft owoc ważny [orzech muszkatowy]/ á ktory z łiebie prochu niewypużcza kiedy gi łamiesz *FalZioł* III 10c; *RejPs* 25v; *BielKom* D3; W nocy chłopá goniono á on łamał kraty/ Gdzye widzyał rozwieszzone ony płtre kábaty. *RejWiz* 12, 110; *KwiatKsiqż* Ov; *Bustarii*, *Szermierze* áłbo gońce byli/ kłórtzi v łtarych łudzi przy paleniu ciála nieayką grę / gońbę áłbo łzermowanie okázowały/ v nas/ pacholek we zbroyi drzewo z koniá łamie przy pogrzebie. *Mqcz* 28b; *RejPos* 1v; Káždy gáłęzi łamie wiedzác iz nie rodzą *RejZwierz* B4v, 163v; *BudBib* Oer 49/35; *CzechRozm* 226v; *CzechEp* 83; *WujNT* Mar 5/4; Syluius Scytá/ tełtáment táki łynom czynił. Podał kupę łtrzał zwiázanych/ y łamac ie káżdemu łynowi kazał. *SkarKaz* 676b. Cf »łamac drzewo«.

W charakterystycznych połączeniach: łamac cewy, drzewo (5), gáłqż (2), kij, kratę, łuk, palce, pęta (2), podkowę, rozgę, roždż, szeliną, żelazo.

peryfr. »drzewo [= włócznie] łamac [o kogo (1), z kim (1)]« = *potykać się, walczyć (2)*: *Diar* 23; á zębámi bym łye ia o tákowego Krolá z nieprzyaciélem iego káłał/ nie tylko że bym dla niego drzewo łwe ná hárcu o nieprzyaciéla iego łamał. *OrzRozm* N3v.

Szeregi: »ocinać i łamac« (1): A drudzy ocinali ij łámali roždż z oliwného drzewa/ ij miotali przedeń na drogę. *OpecŻyw* 71v.

»rozrywać i łamac« (1): przeto iz częłto będąc pętámi y łáncuchámi zwiázany/ łáncuchy rozrywał y pętá łamał [*dirupisset eatenas et eompedes comminuisset*]. *WujNT* Mar 5/4.

»targać albo łamac« (1): kto powrozy targa/ áłbo potkowy łamie/ á dáley nic/ áni łpráwy/ áni rády żadney w łobie nie ma/ też tylko zá iednego tákież iáko y inłzy łtanie. *RejZwierz* 163v.

»wydzierać i łamac« (1): [*dziatki*] rozgę z ręku wydzieráią [*rodzicom, gdy chcą je karać*]/ y łamią *CzechRozm* 226v.

W przén [co] (3): *BudBib* Ps 28/5; Głos páńłki Cedry łamie [*confringentis cedros Vulg Ps 28/5*]/ y dęby przewráca/ A wielkimi górámi ták łnádnie obráca *KochPs* 40; *LatHar* 347.

W charakterystycznym połączeniu: łamac cedry (3).

α. *O baranku paschalnym [co] (8)*:

Zwrot: »kości łamac« = *os confringere Vulg* [w łłumaczeniu: *nec os illius confringetis Vulg Ex 12/46 i aluzjach do tego tekstu*] [*szyk zmienny*] (8): *OpecŻyw* 90; wierni y wybráni Boży tego Báránká Kryłtułá iedzą/ á kóści wnim żadnych niełamią. *KrowObr* 186, 186 [3 r.], Ss2; Izali łię godzi łamac kóści Báránká tego? *SkarJedn* A3; kóści w báránku Wielkonocnym żadney łamac nie kazano. *LatHar* 188.

ł. *O dzieleniu chleba (63)*: *Leop Act* 27/35; *RejPos* 182v; A wziáwłzy ono łiedmioro chlebá/ dzięki czyniác łamał/ y dawał vczniom łwoim [*fregit et dabat discipulis suis*] *WujNT* Mar 8/6, *Matth* 14/19, *Mar* 6/41.

Zwroty: »łamac chleb« = *frangere panem Vulg* [*szyk zmienny*] (13): *RejPs* 79v; *Leop Act* 2/46; włáfná bytność/ y łftotę włáfná: ciála łwego/ ónego: ktore mówiłó/ łámáło chleb/ dzięki czyniłó/

Apoštołóm dawał. *BiałKat* 268v, 268v; *BudBib Ier* 16/7; łamci go po chlebie poznał Won čás/ gdy gi námá łamał. *MWilkHist* K3; Zgodnie też co dzień trwaiąc w kościele/ á łamiąc chleb po domiech [*et frangentes circa domos panem sumebant cibum*]/ pożywali pokármu z rádością y w prostoćie ferdeczney *WujNT Act* 2/46, *Mar* 6/41, 8/19, s. 419, *Act* 20/11; Spor miedzy S. kto miał żegnánie dáć y chleb łámác. *SkarŻyw* 51 *marg*, 51.

bibl. »łamac łaskę chleba« = *zapowiadać klęskę głodową* (1): oto ia łamię łaskę chlebá (*marg*) To ieft/głód przepuśczeń/ łaską żywność zowie/ bo iáko się łaską podpieráią/ ták żywność się dodawa (-) w Ieruzalimie/ że ieść będą chleb ná wagę/ á w fráfunku [*conteram baculum panis in Ierusalem, et comedent panem in pondere*] *BudBib Ez* 4/16.

»łamac rękami« (1): pięć tylicy ludzi nákarmić chcąc: błogóśławił chleb/ y łamiąc rękami łwemi Bołkemi/ podawał Apoštołóm áby lud częstowali. *SkarŻyw* 384.

Szeregi: »łamac i dzielić« (1): był łpor miedzy nimi/ kto on chleb pierwey w ręce wziąć y łámác miał/ y dzielić. *SkarŻyw* 51.

»łamac i kosztować« (1): A gdy záię wftąpił/ y łamał chleb y kósztował [*frangensque panem et gustans*]/ y dofyć długo áż do świtánia przepowiedał; tákże wyfzedł. *WujNT Act* 20/11.

α. *O Eucharystii* (44) : Y tákże [*u wszystkich Ewangelistów tak stoi*] o ćiele [*Chrystusa*]: Ktore zá was dáią/ łamią. *WujNT* 116.

łamac kogo (3): *CzechRozm* 265; Lecz czego ná krzyżu nie ćierpiał/ to ná ołtarzney ofierze ćierpi dla ćiebie. Dopuścza się łámác/ áby wżytkich náfyćil. *WujNT* 603, 765.

W połączeniach szeregowych (21): *OpecŻyw* 168; *SeklKat* C2; áby wierni y wybráni Boży podług rofkazánia Kryfthuśowego łamáli/ bráli/ iedli/ y pili/ rozdawali/ rofztzytáiąc łobie mękę y łmierć Páná Kryfthuśá *KrowObr* 179; A gdy oni wieczierzáli/ wziął Iezus chleb y dobrorzeczył/ łamał i dał zwolennikom łwoim [*accepit Iesus panem et benedixit ac fregit deditque discipulis suis*]/ á rzek ł [!]: Bierćie/ á iedźcie: Thoć ieft ćiało moię. *Leop Matth* 26/26 [*przekład tego samego tekstu*] *OpecŻyw* 168, *SeklKat* C2, *Leop Mar* 14/22, *RejPos* 96, 111v, *BudNT Mar* 14/22, *MWilkHist* Kv, *LatHar* 691, 706, 717, *WujNT Matth* 26/26, *Mar* 14/22, *Luc* 22/19, o. 297, *1.Cor* 11/24], A3v, *Mar* 14/22; *RejPos* 96, 111v; *BudNT Mar* 14/22; *CzechRozm* 263; *MWilkHist* Kv; *LatHar* 691, 706, 717; *WujNT Matth* 26/26, *Mar* 14/22, *Luc* 22/19, s. 297, *1.Cor* 11/24 (7).

Zwroty: »chleb łamac; chleb ktory łamiemy« = *frangere panem Vulg* [*szyk zmienny*] (11; 10): *KrowObr* 48, 190; *Leop* A3v; *BibRadz* *1.Cor* 10/16; *RejPos* 96 [2 r.], 96v; *WujJudConf* 253v; Bo choć przez wiárę duchownie Chriśtuśá pożywali: iednák y chleb łamáli/ y ná to się do Zboru łchodźili *CzechRozm* 267v, 263 [2 r.], 266 [3 r.], 266v; *WujNT* [405], 482 [2 r.], *1.Cor* 10/16, s. 603 [2 r.].

»łamac hostyją, sakrament« [*szyk zmienny*] (2): Gdy łamiemy Hołtyą/ gdy krew s kielichá w wftá ludzkie leiemy [...] pánłkiego ćiała ná krzyżu offiárowánie/ theyże krwi zboku wylanie/ známionuie. *KrowObr* 207v; káplán/ nayświćtzy Sákrament/ Ciałá Pánłkiego łamie. *GrabowSet* P2.

g. *Zadawać ból; demoliri Mącz; violare Cn* (20) :

α. *O człowieku [co]* (9) :

Zwrot: »szyję łamac« = *ginąć, umierać* [*szyk zmienny*] (3): márnne giną albo łamią łzyie/ Wżytko zá grzech *RejWiz* 95v; *WerGość* 232; *BielSjem* 31.

αα. O torturowaniu; *fragere* Vulg [co] (6) :

łamac komu (3): Iakom ya nye yal dvo [!] kmyeczy yego Svyczolkow tho yest robotnych [...] any yem clonkow lamal *ZapWar 1503 nr 2023*; *OpecŻyw 152v*; *WujNT 379*.

Zwroty: »goleni, członki, nogi łamac« [szyk zmienny] (2 : 1 : 1): *ZapWar 1503 nr 2023*; Ián též ij Magdalena/ ij ony tzné panie/ placząt profili/ aby nog Iezufowi niełámali. *OpecŻyw 152v*; [żołnierze] przyśzedŝy do Iefufá/ gdy go wyzrzeli iuż vmárłego/ nie łámali goleni iego: ále ieden z żołnierzow włócznią otworzył (*marg*) przebodł. G. (-) bok iego *WujNT, Ioann 19/33, s. 379*.

»łamac kości« (1): Gdym teže żádnému z wás nitz złégo nieuczynila/ próŝę pokornie/ niełańcie koŝci mégo milégo łynáczka. *OpecŻyw 152v*.

W przen (1) : Plagá álbo raz od biczá czyni sínoŝć/ ále raz od ięzyká/ łamie koŝci [*plaga autem linguae comminust ossa*]. *Leop Eccli 28/21*.

β. O zwierzętach (11) :

αα. Przedmiotowo: *męczyć, dręczyć* [co] (3) :

łamac komu (2): Począł mu łamac ogon/ á kiedy iął trzelzczeć/ Vbogi Bárán począł przededrzwiami wrzelzczeć. *RejFig Eev*; *RejZwierc 65*.

Zwrot: »łamac miedźwiedzia« - *walczye z niedźwiedziem* (1): Więczy łamał Miedźwiedziá/ gdyby trzebá było/ Bo ŝie by Lew chłopifko/ k temu vrodziło. *RejZwierc 68 v*.

ββ. Podmiotowo: *zabijać, masakrować; diffringere, frangere* Cn (8) : [Wilczkowie] Bowiem ŝie ták zrodzili/ żadnyby ŝie nie bał/ Wierę ŝnadź y Niedźwiedziá/ chocia y przykro łamie/ A to gdzye im przyŝtoi/ nic nie pułzczá tanie. *RejZwierc 83*.

łamac co (1): Ossifraga, Nieyáki ptak z rodu orłów który koŝci łamie. *Mącz 270d*.

łamac kogo (5): Lowiec [...] w łobie dułżę zátáił: By go niedźwiedź zdechlým mniemał/ A dáley go więc nie łamał. *BierEz 14v*; Závždy Wilk gromi Owce/ Orzeł Gęŝi łamie/ Tákże ćichy przed możnym ná wolnoŝci chramie. *RejWiz 102*; *RejZwierc 210v*; y [kot] vyżrzy ŝkowronká w dołku który ŝiedział drzymiáć ŝkoczýwłzy do niego/ [...] począł go łamac *CzahTr K4, D3v*.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Iż orzeł wyłoko buia/ Párdus dziwno ŝkacze/ Lew/ Miedźwiedź co potka tho łamie *RejZwierc 99*.

W charakterystycznych połączeniach: *łamac gęŝ, koŝć, psa, ptaka, skowronka*.

h. lek. *Likwidować skutki choroby w organizmie* [co] (51) :

Zwroty: »kamień łamac« = *powodować rozkruszanie się kamienia w organizmie* [szyk zmienny] (49): Tež popioł ŝkorzenia Kapuŝtnego dany z wodką graminis [...] kamień łamie y wypáda s człowieka. *FalZioł I 34b*; Bledrzeńczowa wodka kamień łamie w Łędzwich y w miechierzu *FalZioł II 4a*; Tež w ielitach v łamicze nayduią kamyki, kthore ŝłuczzone á w winie wypite/ kamień wnątrž łamiá y wyganiaią. *FalZioł IV 3d, ++5d, [*7]v, I 2d, 4d, 6c (49)*.

»wrzod łamac« = *otwierać* (2): [*polna dryjakiew*] pierŝi y bokow othwiera zathkałóŝci/ każdy wnątržny wrzod łamie/ kto ŝie go wwarzonego napije *FalZioł I 136c, ++2d*.

i. O wydobywaniu i obrabianiu kamieni: *ciosać, łupać; caedere* Vulg [co] (7) : Więczy łobie thu ná ŝtároŝć dopiro groby kuiá/ álábáŝtry/ mármury/ y inŝe rozliczne kámienie łamiá *RejZwierc 161*; Ergastulum – Mieŝcze gdzie z wiazany ŝłodzi dziełżko robic muŝieli, łamiacz kamien albo kruŝczce kopiáć. *Calep*

371a, 585a; [Czynszownik niemoże bez woley Pánfkiey ná gruncie czynszowym kámieniá łamac ftudni/ álbo lochow kopác *SzczerbSpecSax* 54 (*Linde*)].

Szereg: »łamac, (i, albo) ciosać« (3) : Y náliczył liedmdziefiát tyfięcy mężow/ tych kthorzy ná rámionách nofili/ á ofmdziefiát tyfięcy kámiennikow/ co w gorze łamáli y ćiofáli kámień [*qui eaederent lapides in montibus*] *Leop* 2.Par 2/2; *Calep* 582a [2 r.].

W przen (1) : Kámień złáty vpada: á czás nieprzetrwały Mármór łamie/ y ípycha niebotyczne fkáły. *KochProp* 4.

j. *Zwroty peryfrastyczne o różnych znaczeniach* (11) :

»czapkę (z kolany aż do ziemie) łamac« = *być uniżonym* (1): Nie trzebá mu pochlebftwá/ nie trzebá mu kłamac/ Ani czapki s kolány aż do zyemie łamac. *RejWiz* 55v; [Niewolnikámi/ łługámi/ gárdzifz/ á tu im czapkę łamiefz? *SenekaGórn* 151 (*Linde*)].

»łamac (sobie) głowę« = *namyślać się z trudem* [*szyk zmienny*] (2): Iz tak nadniem głowe łamię A prawie motylya gonię. Bo mu nič nieydzie wpośluch *RejKup* m4; *RejPos* 317.

»łamac (sobie) ręce, rękoma łamac« [*szyk zmienny*] (4 : 1): niékóre [*matki*] na ziemię vpádaly/ drugie dobrerziefstwa [!] iego [*Jezusa*] ípominaiątz narzékaly/ drugie rękoma łamaly. *OpecŻyw* 151; *RejJóz* H2; A ten będye nárzekał łamiąc fobie ręce/ Widząc iuz przez fwoię złość w iákiey ma być męce. *RejWiz* 122v, 82, 167v.

»szyje łamac [o co]« = *zabiegać o co narażając się na niebezpieczeństwa* (2): *GórnDworz* Ee2; Niemyślił ten [św. *Piotr*] o wyniefieniu vbogiego domu fwego y przyjaćioł/ áni o czći świeckiey/ o ktorą ludzie ták fzyie łamią. *SkarŻyw* 473.

»szyje łamac« = *ponieść klęskę* (1): Bo náuka kácerfka prętko powftáie/ złego fumnienia ludzi wsię nábieter/ á zásię prętko vftáie/ á doły takie zoftáwi w ktorých záfię potym flepi ich nálládownicy/ chcąc czyftą wodę pić/ błoto naydá/ á drudzy fzyie w onych rowiech łamią. *SkarJedn* 25.

2. *Zginać, wyginać* [co] (1) : gdy fie komu miecz fkrzywi/ woli gi o fciánę závádziefzy łamac á náprałzeźác/ álbo gi y do ognia włożyć *RejZwierc* 76v.

3. *Postępować wbrew czemu; frangere Mącz, Calep; rumpere Mącz, Cn; rescindere, violare Mącz; perfringere, solvere Cn* [w tym: co 89] (92) : *OpecŻyw* 118; *PatKaz III* 149; *Apoftołowie* [...] *Testamentv* bozego niełamali/ łami pożywali krwie y ciała bożego/ y innym rozdawali. *SeklWyzn* e3; *KrowObr* 186; *RejWiz* 101, 129, 172; *Mącz* 372b; *KuczbKat* 290; A łam w fobie záváždy przyrodzenie fwoie/ kthore fie vbrawfzy w požádliwość iáko w mocną zbroię/ záváždy s tobą burdę wieść muśi. *RejZwierc* 148v, 65v; *SkarJedn* 387; żebyfmy mogli woley twey/ posłufzni być, nie łamiąc iey/ bo wola twa záváżze święta *ArtKanc* M1 7; *WujNT* 657; Srogié karánié kto łamie gléyt. *SarnStat* 243; *PowodPr* 49.

łamac dla kogo (1): prawa póspolythego dlya yedney offobi lamacz fzye nyegodzy. *LibLeg* 11/159v.

łamac komu (9): *BielKron* 229v; *OrzQuin* S2; *RejPos* 103v, 252, 252v; *RejZwierc* 45; *CzechEp* 13; Belic tam barzo podeirzane ofobi/ ktorzi ludziem wiare lamali *PaprUp* 12; Confederácia każe mieczá dobywác przeciw dobremu/ który wiary Pánu fwemu dotrzymawá: á bronić złego/ który iá Pánu łamie *PowodPr* 44.

W połączeniach szeregowych (2): [*Ewangelia*] wiaré wlyftkę przeciwko Królom łamála/ gásiłá y tłumila. *OrzQuin* K4; *RejPos* 10.

W *przeciwstawieniach*: »łamac ... chować, chwalić, dotrzymawać, potwierdzać, stanowić, wypełniać« (6): bos ty nie przyśledł zakonu lamatz/ ale wypełnierz. *OpecŻyw* 81v; *RejPos* 10; cżáfem ludzie mniamáia/ iż P. Bog o ludzkie rzeczy nic niedba/ ani dba o to iefli Zakon iego chowamy albo łamiemy *KuczbKat* 280; *ModrzBaz* 97v; *PowodPr* 44; *CiekPotr* 20.

W *charakterystycznych połączeniach*: łamac cnotę, glejt, jarzmo posłuszeństwa, nadanie, post, przyrodzenie (3), sobotę, święty dzień, testament boży, testament człowieczy, wolę, zwyczaj.

Przysłowia: potrzebá łamie zakon. *BielKron* 66; *Mącz* 501c.

Nigdy nie chramie/ Kto zwyczaj łamie. *RejZwierc* 238v.

Zwroty: »łamac prawo, zakon, ustawę, dekret« = *frangere lex Cn* [szyk zmienny] (12 : 7 : 5 : 4) (28): *LibLeg* 11/159, 159v; *OpecŻyw* 81v; *SeklKat* H3; A tak będzie barzo chramacz Ktoby chciał ten decret łamacz *RejKup* ee2v, e8v; *BielKron* 66, 140v, 229v, 231; *Mącz* 501c; *OrzQuin* S2; *Prot* Dv; Pátrzayże/ iż Pan cżęłtokróć y wftáwy fwe łamie/ gdj fie ku złemu końcowi obráćia. *RejPos* 56, 10 [2 r.], 56v, 214v [2 r.], 345v [2 r.]; *KuczbKat* 280; *RejZwierc* 45; *BudBib* 1.Mach 3/29; *ModrzBaz* 97v; *KochFrag* 45; Troiákie tedy práwo łamie/ kto powinnych dzieśięcin nie dáie *LatHar* 128; *WujNT* 801.

»przyjaźń łamac« = *violare amicitiam Cn* (2): niegodzy sye nam miedzi sobą przyazny y fzlwbv swego lamacz *LibLeg* 11/65; *OrzJan* 7.

»przykazanie łamac« (2): Lecż dżiśia/ gdy będziefz iadł mięfo gdy go ieść zákazano/ przykazanie łamiefz/ y drugiego gorfzyfz. *WujJud* 198, 198.

»łamac przymierze, ugodę« = *irritum facere pactum PolAnt*; *frangere a. violare foedus Cn* [szyk zmienny] (14 : 1): *BibRadz Deut* 31/20; Kfiążetá wylłuchawfzy polá/ żalowali fie przed nim wfzelkim obyczáiem ná Papieże/ iż oni wiele kroć vgodę łamáli/ ktorą fnimi kiedy miewáli *BielKron* 199, 232; *Mącz* 374c; *RejZwierc* 242, 261; *MycPrz* II B4v; *ModrzBaz* 21 v; *Calep* 426b, 897a; á którakolwiek z tych ftrón przymierze zgwałci/ táfz ie téż łamie *OrzJan* 113, 8, 116; *LatHar* 563; O iáko nie rowna woyná kto z nim przymierze łamie/ á gniew iego grześzac ná fię pobudza. *SkarKaz* 209a.

»łamac przysięgę, przyrzeczenie« = *iusiurandum violare Mącz* [szyk zmienny] (9): *RejRozpr* E4v; *SeklKat* K2v; *KrowObr* 132; *OrzRozm* B3v marg; *Mącz* 178d, 498b; ci ktorzy przyrzeczenia tákowe łamia/ pfuia wiare ktorá iefł zwiáfká naświętfzá. *KuczbKat* 350; ktorzy przysięgę fwą y nieprzyacióloom łamáli/ záwżze potym rychło ná fobie znáczną kaśń Bożą odnośili. *CzechEp* 13; *SkarŻyw* 503.

»łamac ślub« [szyk zmienny] (9): *LibLeg* 11/65; *SeklKat* K2v; Potym gdy wrofczie cżiało Zas tego naftanie máło Iż fobie ten flup łamiemy Czo nachrzczie spanem bierzemy *RejKup* r7; *RejPos* 103v, 252, 252v; *WujJud* 133v; *SkarJedn* 200; *WujNT* Bbbbbbb 4v.

»łamac wiare« = *violare fidem Mącz, Cn*; *solvere fidem Cn* (7): *Mącz* 498b; *OrzQuin* K4; *RejPos* 252v; *RejPosWstaw* [41²]; wielekroć wiare dáná łamia/ y przywileiow nie trzymáia *GórnRozm* M2v; *PaprUp* 12; *PowodPr* 15.

»łamac wierność« (1): á mocnemu nie iefł dobrze łamac wierność/ ktorý może potłumić ciebie y zniłczyć. *HistRzym* 100v.

Szeregi: »gwałcić, (i, a, albo) łamać« = *violare Mącz (4)*: *Mącz* 498b; Czemufz mu zowiąrafz a ściłkafz powinność swoię? á gwałćifz á łamiefz mu fluby fwoie á wiarę fwoię? *RejPos* 252v; *RejZwierc* 45, 261.

»mazać, łamać« (1): Bo ci przodkow fwych íprawy obyczáie, práwá Chwałá, á ípráwami ie fwymi máżá, łamiá. *CiekPotr* 20.

»łamać, (i) odmieniać« [*szyk 2 : 1*] (3): líftow y przivilieyow nycznych lamacz y odmieniacz niemozemi y niechczemy *ComCrac* 12, 13; *PowodPr* 15.

»łamać i psować« (1): iżeś zówždy iárzmo S. połufzeńftwá łamáłá/ y rząd iedności y zwiáfki pokoiu płowáłás *SkarJedn* 387.

»łamać i w niwecz obracać« (1): Stądże fluby łamiá y wniwecz obráciaią *WujJud* 133v.

»łamać abo (a) wywracać« (2): ktho lie śmie ważyć łamac ábo wywracać flwiątą wołá [*Pana*] *RejPos* 256v, 346.

4. fizjolog. *Sprawiáć ból, który odczuwa się jak łamanie (6)* : [*wrzód*] trudno wykurzyć kiedy pocźnie łamáć/ Chociay nogá nie boli przedfię muśifz chrámáć. *RejWiz* 59v; *SienLek* 143v.

łamac kogo, co (4): Dná nietylko nogi łamie ále y ręce y członki wízyftki *SienLek* 122, 143 [2 r.], 157.

Synonimy: **1.** *drobić, kruszyć, rozbijać*; **a.** *burzyć, kazić, niszczyć, pustoszyć, tłuc*; **c.** *rozcierać*; **2.** *napraszczać*; **3.** *gwałcić, naruszać, przestępować, znosić*.

Formacje współrdzenne: łamać się, dołamać, nałamać, obłamać, obłamać się, odłamać, podłamać, połamać, połamać się, przełamać, przełamać się, rozłamać, wylamać, wylamać się, załamać, złamać, złamać się; dołomić, łomić, łomić się, nałomić, odłomić, odłomić się, połomić, przełomić, przełomić się, przyłomić, rozłomić, ułomić, ułomić się, włomić się, wylomić, wylomić się, załomić, załomić się, złomić, złomić się; połomiać się; dołamować, nałamować, obłamować, odłamować, podłamować, połamować, przełamować, przełamować się, rozłamować, ułamować, wlamować, wlamować się, wylamować, wylamować się, załamować; wylamywać się.

Cf **ŁAMANIE, ŁAMANY, ŁAMIĄCY, ŁAMIKAMIEŃ, ŁAMILAS, ŁAMINOGA**